

ТРАНСОНІМІЗОВАНІ ПРІЗВИСЬКА

Основою творення прізвиськ можуть ставати різні антропонімічні категорії: прізвища, власні імена, по батькові, прізвиська. Об'єктом нашого дослідження стали прізвиська, утворені від прізвищ носіїв, оскільки вони "є самостійним видом прізвиськ, майже не пов'язаних з іншими, частіше всього психологічними, критеріями, які лягають в основу прізвиська. Тому при аналізі цих онімів можна відволіктися від психологічних нюансів" [3:25].

Даній проблемі присвячено ряд статей російських ономастів періоду 70-80-х років. Так, З.П.Нікуліна зазначає, що більша частина "відпрізвищних" прізвиськ утворена шляхом усичення кінця твірної основи [4:125]. О.В.Бороніна такого типу оніми за їх способами творення розподіляє між трьома групами (виділяються і підгрупи): найменування, що утворені неморфологічним способом (ономатизація та трасономатизація апелятива); найменування, що утворені морфологічним способом (найпродуктивніший – аббревіація); "незвичайні" утворення [2:113]. І.Л.Ніколаєв та Т.Б.Мещерякова зосереджують свою увагу на прийомах прізвиськового словотворення, які співвідносяться з неморфологічними способами творення прізвиськ [3:26].

Характеризуючи способи творення прізвиськ від прізвищ, П.Т.Поротников розподіляє утворені власні назви між двома великими групами – не співвідносні з морфологічними способами творення (виникають на основі різних асоціацій) і співвідносні з морфологічними способами творення (редеривація, аббревіація, суфіксація). Дуже рідко, за спостереженням автора, трапляються "екзотичні" утворення (**Дубостара** від прізвища Стародубова) [7:72-74].

Зібраний нами матеріал у населених пунктах Галицького району Івано-Франківської області дає можливість розподілити його між наступними способами творення прізвиськ від прізвищ. До прізвиськ, утворених неморфемними* способами, відносимо:

* У нашій статті ми будемо користуватися термінами "морфемні та неморфемні способи словотворення", оскільки вони більш точно передають зміст означуваного поняття.

1) найменування, які виникли в результаті звукових асоціацій прізвища з іншими апелятивами чи онімами: **Бублик** від прізвища Бубенюк, **Вовк** від Вільчук, **Кир'ян** від Кирилів, **Кузнєвич** від Кузнецович, **Лелєска** від Лилик, **Синичка** від Синишин, **Щєпочка** від Щєпак;

2) найменування, які виникли в результаті звукових асоціацій, що не мають відповідників серед загальновідомих апелятивів та онімів: **Бїндьо** від прізвища Бендяк, **Бїрнат** від Орнат, **Гаца** від Гоцул, **Гїфко** від Гїфес, **Гурїга** від Гурівський, **Диркун** від Деркевич, **Курньичка** від Коруна, **Куцєска** від Куцовський, **Рарась** від Карась, **Сєвка** від Савчук, **Фїдлюк** від Фїголь, **Чємрик** від Чємеринський, **Швєйко** від Швець;

3) найменування, яке виникло на основі лексико-семантичного способу – **Тринацїтїй (Тринацїта, Тринацїті)**. Трапилося так, що прізвище Тринадцятий, крім номінативної, почало виконувати й характеризуючу функцію, а отже, перейшло в розряд прізвиस्क. Подружжя дуже хотїло, щоб у них народилася донька, але кожного разу народжувався син (їх було чотири). Люди у селі почали жартома давати прізвисько кожному з них – **Чотирнацїтїй, Пїтнацїтїй** (П'ятнадцятий) і т.д. Але коли хлопці підрости, за ними закрїпилося прізвисько **Тринацїті (Тринацїтїй Андрїй, Мїсько...)**.

Морфемні способи творення прізвиस्क.

1) Нульова суфіксація:

– чисте усїчення основи прізвища (їноді із чергуванням кінцевого приголосного): **Бурдєй** ← Бурдейний, **Вовк** ← Вовкович, **Грусь** ← Грушецький, **Кєбер** ← Коберницький, **Макар** ← Макарів, **Паца** ← Пацалюк, **Шахїв** ← Шаховський;

– усїчення основи прізвища і додавання афіксів -а, -о*: **Грайкє** ← Грайчук, **Грєнда** ← Грондїв, **Мєля** ← Мельничук, **Микїта** ← Микитюк, **Мєтя** ← Мотренко, **Сорєка** ← Сороковський, **Цуня** ← Цуник.

Творення прізвиस्क **Макар, Вовк, Микїта, Сорєка**, за П.Т.Поротниковим, здїснюється шляхом редеривації (вїдновлення епо-

* Майже в усїх прізвиських (крїм **Грайко** та **Микїта**) вказанї афікси не розрїзняють стать носїя.

німа – слова, яке колись послужило твірним для даного прізвища) [7:73]. Але, як справедливо зауважує О.В.Бороніна, такий спосіб творення не можна приймати за основний, бо явище ономастичної варіативності вказує на непослідовність виявлення редеривації [2:113] (наш приклад: **Бубенюк** → **Бублик**, а не **Бубон**). Даний приклад підтверджує ту думку, що прізвиська утворюються від прізвищ (особливо на основі асоціацій і шляхом нульової суфіксації) не просто одним дериваційним кроком (граматично), а тільки тоді, коли нове асоціативне слово чи частина прізвища будуть відповідати певним якостям денотата.

2) Суфіксальний:

– ок-, -ик-: **Гурачок** ← Гурак, **Морозик** ← Мороз, **Сисачок** ← Сисак;

– -еньк-: **Довгенька** ← Довга;

– заміна суфікса: **Костюк** ← Костів, **Смолька** ← Смолій, **Хованчук** ← Хованець (зауважимо, що прізвисько **Смолька** утворилося не від власного прізвища носіїв, а від прізвища господаря, який продав молодій сім'ї свій будинок).

Про приналежність найменувань із суфіксом **-их(а)** (**Бятиха, Коти́ха, Дульчи́ха, Куньчи́ха, Трачи́ха, Пирожиха**), як і з суфіксом **-к(а)** (**Козі́йка, Пасту́шка, Смуко́вичка, Зозу́льчик, Даню́чка**) до розряду прізвиськ, звичайно, можна посперечатись. Одні дослідники не вважають їх прізвиськами, виділяючи в особливу групу андронімів (П.Т.Поротников), інші ж характеризують їх як генесіологічні, що стоять ближче до оцінно-характеризуючих (З.П.Нікуліна, С.С.Аксьонов). Ми приєднуємося до останніх і підтримуємо думку, що в акті комунікації антропонімичні утворення набувають експресії суб'єктивної, внаслідок чого сприймаються як емоційно-експресивна група [5:70]. Також зважимо на те, що такі назви продовжують жити у другому і третьому поколіннях, входячи до двочленної чи тричленної антропонімичної формули:

Сорочиха – Сорочишина Олі (Оля) – Сорочишиної Олі Петро, Пастушка – Пастушчин Йван – Йвана Пастушчиного донька.

Такого типу формули використовуються для називання осіб, які не мають “власне” прізвиська: до імені носія додається прізвисько матері чи батька із суфіксом приналежності **-ів- (-ов-), -ин-**: **Бан-**

дєлїв Олег, Зарємбова Гєна (Євгенїя), Дерєнюкова Галї (Галя), Шекєтїв Мїсько (Михайло), Шпїрчина Вольга (Ольга).

Виняток становить прїзвїсько **Яцкєва**, яке утворилося від прїзвїща Яцкїв шляхом додавання флексїї **-а** та заміни наголосу (від інших прїзвїщ із суфіксом **-їв** таких утворень не зафіксовано).

Проаналізований матеріал є невеликою частиною того цілого, яке в майбутньому дасть можливість детальніше говорити про особливості асоціативного мислення та особливості словотворчості нації, діалектної групи чи певного регіону.

1. Аксєнов С.С. Проблема семантической организации русских прозвищ (на материале советской художественной прозы 60-80-х годов): Дис. ... канд. филол. наук. – Одесса, 1988.

2. Боронина О.В. К вопросу об отфамильных прозвищах // Собственные имена в системе языка. – Свердловск, 1980. – №14.

3. Николаев И.Л., Мещерякова Т.Б. О моделях прозвищного словообразования // Вопросы русского языкознания. – Душанбе, 1973.

4. Никулина З.П. О специфике индивидуальных прозвищ разных возрастных групп // Проблемы лексикологии, фразеологии и лексикографии сибирских говоров. – Красноярск, 1975.

5. Никулина З.П. Отантропонимические прозвища на -иха в говорах Кузбасса // Вопросы исследования лексики и фразеологии сибирских говоров. – Красноярск, 1978.

6. Поротников П.Т. Женские прозвания на -их(а) в говорах Талицкого района Свердловской области // Вопросы топониматики. – Свердловск, 1970. – Вып. 4.

7. Поротников П.Т. О способах образования отфамильных прозвищных именований // Русская ономастика и её взаимодействие с апеллативной лексикой. – Свердловск, 1976.

Т. І. Крупеньова

ФУНКЦІ ВЛАСНИХ НАЗВ У ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ “ОРГІЯ”

28 березня 1913 року Леся Українка закінчила драматичну поему “Оргія”, останню завершену драму поетеси. Головний герой-корінфський співець Антей, що лишається вірним своєму поневоленому народу, своєму мистецтву. Римляни-поневолювачі прагнуть загарбати все, заволодіти величезними художніми цінностями